

FÂTİMA BİNTİ KAYS ve RİVÂYETLERİ (NAFAKA ve SÜKNÂ MESELESİ)

Hakan TAHTACI¹

ÖZET

Bu çalışmada hanım sahâbiler arasında öne çıkan ve önemli bazı meselelere konu olan Fâtıma bt. Kays (ö. 54/674) ele alınacaktır. Temel hadis kaynaklarında geçen “nafaka ve süknâ” meselesi ve “Cessâse” ile ilgili rivâyetlerin büyük çoğunluğunun Fâtıma bt. Kays tarafından nakledilmiş olması, bizi bu çalışmaya sevk eden sebeplerden biri ve belki de en önemlisidir. Bu rivâyetler her ne kadar sahih ve muteber kaynaklarda yer alsa da üzerinde çok farklı yorumlar yapılmış olması bu konunun detaylı olarak incelenmesini gerekli kılmıştır. “Nafaka ve süknâ” hadisi tüm tarîkleriyle birlikte değerlendirilmiş sahâbenin ve sonraki mezhep imamlarının görüşlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fâtıma bt. Kays, Hadis, Rivâyet, Nafaka ve Süknâ

FATİMA BINT QAIS and HER NARRATIONS (THE ISSUE of NAFAQAH and SUKNA)

ABSTRACT

In this study, Fatima bint Qais (d. 54/674), who prominent among ladies of companions of the prophet and subject to some importants issues will be described. An important reason why this study, a great majority of the hadith on “Nafaqah and Sukna” and “Cassasa”, it is transmitted by Fatima bint Qais. Although these narrations are included in the sources saheeh and sturdy, it is necessary to examine this subject negative comments have been made and continue to be made. “Nafaqah and sukna” will be examined together with the narrations. Although these narrations are included in authentic and reliable sources, the fact that there are many different interpretations on them has made it necessary to examine this subject in detail. The hadith of "nafaqah and sukna" has been evaluated together with all its tariqs, and the views of the companions and the imams of the next sect are included.

Keywords: Fatima bint Qais, Hadith, Narration, Nafaqah and Sukna

¹ Hakan Tahtacı, Araştırma Görevlisi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, htahtaci@mehmetakif.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-0657-6268.

1. GİRİŞ

Sahâbe, Hz. Peygamber'in uygulamalarına şahit olan ve dinin hükümlerini sonraki nesillere aktaran kimselerdir. İslâm'ı ilk önce kabul etmekle şereflenmiş, dinleri için hicret etmiş ve hicret edenleri hayırla karşılamış birçok zorluğa katlanmış kimselerdir. Allah'tan razı olmakla, Allah'ın rızasına mazhar olmuşlardır (Tevbe 9/100; Haşr 59/8).

Sahâbîlerden söz eden âyet ve hadîslerden hareketle İslâm âlimleri onların "adalet" vasfına sahip olduklarını kabul etmişlerdir. Elbetteki bu onların tamamen Hz. Peygamber gibi ma'sûm oldukları anlamına gelmemektedir. Hata ve günahattan ma'sûm olan Hz. Peygamber'in yanında yetişmekle güzel ahlak sahibi oldukları ve Hz. Peygamber adına yalan söylemekten münezzeh oldukları anlamına gelmektedir. Bu sebeple cerh ve ta'dîl kitaplarında ashâb konu edilmemiştir (Yücel, 2015: 119-120).

Bu çalışmada hanım sahâbîler arasında öne çıkmış Fâtıma bt. Kays hakkında bilgiler verilecek, daha sonra rivâyet etmiş olduğu nafaka ve süknâ konusunu ihtiva eden hadisi, tarîkleriyle birlikte ele alarak değerlendirmeler yapılacaktır. Çeşitli tenkitlere maruz kalan bu rivâyet birbirine zıt olan iki rivâyetin çözümlenmesi metotları kullanılarak bir sonuca ulaşmaya çalışılacaktır. Sahabenin ve mezhep imamlarının bu konudaki tavırları tahlil edilecek ve böylece iki hadisin ihtilâfi anında mezhep imamlarının uygulamaları aktarılmaya çalışılacaktır.

2. FÂTİMA BT. KAYS'IN HAYATI

Medine'ye hicret eden ilk kadın sahâbîler arasında yer alan Fâtıma'nın (r.ah) boşanması ve sonrasında yeniden yapmış olduğu evliliği fıkıh kitaplarına konu olmuştur. Hz. Peygamber'den 34 rivâyet nakletmiştir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde 30 rivâyetini nakletmektedir (Ahmed b. Hanbel, 1999, 14: 495, 506). Tâbiûnun büyükleri kendisinden hadis nakletmişlerdir (Nevevî, ts, 1: 946). Rivâyet etmiş olduğu hadisler; bir tanesi hem *Sahîh-i Buhârî* hem de *Sahîh-i Müslim*'de, üç rivâyeti ise yalnızca *Sahîh-i Müslim*'de tahrîc edilmektedir. Fâtıma'nın rivâyetleri başta Kütüb-i Sitte olmak üzere bütün meşhur hadis kitaplarında tahrîc edilmiştir (Başaran, "Fâtıma binti Kays" DİA, 12: 227).

2.1. Kabilesi, Künyesi ve Nisbeti

Tam ismi Fâtıma bt. Kays b. Hâlid b. Vehîb b. Sa'lebe b. Vâsile b. Amr b. Şeybân b. Muhârib b. Fihr'tir (İbn Hayyât, 1982: 335). Babası Kays, Fihroğulları'ndan, annesi Rebîa ise Kinâneoğulları'ndandır.

Fâtıma bt. Kays'ın soyu onuncu dedesi Fihr bin Mâlik'te Hz. Peygamber'in soyu ile birleşmektedir. Kureyş Kabilesi, Adnânîler'in Mudar kolundan olup genel kabule göre adını Kureyş lakabıyla bilinen Fihr b. Mâlik'ten alır. Bu zatın asıl adının Kureyş, lakabının Fihr olduğu da belirtilir (Casim Avcı, "Kureyş (Benî Kureyş)" DİA, 26: 442-444). Annesi ise yine Fihr b. Mâlik'in ikinci dedesi Kinâne'nin kabilesindedir. Annesi ve babası tarafından da asil bir soya mensuptur (Suyûtî, ts: 200). Fâtıma (r.ah) tabakât kitaplarında el-Kureşîyye ve el-Fihriyye nisbeleriyle anılmıştır (Ziriklî, 2002, 5: 131).

2.2. Aile Hayatı, Evliliği, Çocukları ve Akrabaları

Fâtıma'nın (r.ah) doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak erkek kardeşi Dahhâk b. Kays'tan (ö. 64/684) 10 yaş büyük olduğu rivâyet edilmiştir (İbn Asâkîr, 1995, 24: 287). Dahhâk'ın da doğum tarihi tam belli olmamakla birlikte Hz. Peygamber'in vefatından 6 veya 7 yıl önce doğduğu bildirilmektedir (Yıldız, "Dahhâk b. Kays" DİA, 8: 409-410). Buna göre abisi Dahhâk'ın takriben 624-625 yıllarında doğduğu varsayılırsa Fâtıma'nın (r.ah) da 614-615 yılları civarında doğduğu kabul edilebilir. Tabakât kitaplarının aktardığına göre miladî 674 senesinde 60 yaşında iken vefat etmiştir.

Kaynaklarda Fâtıma (r.ah) hakkında önemli bir bilgiye rastlamaktayız. O da kocasının onu boşamasıdır. Kocasını Ebû Amr b. Hafs b. Muğîra, Hz. Ali ile beraber çıktığı Yemen seyahati sırasında Fâtıma'yı boşar ve bu kararı Ayyâş b. Ebî Rebîa vasıtasıyla bildirir.² Ebû Amr, Ayyâş b. Ebî Rebîa vasıtasıyla bir miktar da yiyecek yollar³ ancak Fâtıma bt. Kays bunu kabul etmeyerek nafaka talebinde bulunur. Kocasının ailesi bu talebini reddedince de Fâtıma durumu Hz. Peygamber'e arz eder. Hz. Peygamber, bâin talâkla boşanmış bir kadının kocasından nafaka alamayacağını ve onun evinde oturmaya hakkı olmadığını bildirir ve iddetini tamamlamasını emreder. İddet bekleyeceği evi yine Hz. Peygamber belirler. İlk olarak Ümmü Şerîk'in evinde iddet beklemesini tavsiye etmişken, rahat edemeyeceğini göz önüne alarak amcazâdesi⁴ Abdullah ibn Mektûm'un (ö. 15/636) evinde iddetini tamamlamasını ve

² Bazı kaynaklarda kocasının, Ebû Amr bazılarında ise Ayyâş b. Ebî Rebîa olduğu zikredilir. Ancak meselenin doğru olan hali, eşinin Ebû Amr olduğu, boşanma kararını Ayyâş b. Ebî Rebîa vasıtasıyla bildirdiğidir.

³ 5 sâ' buğday ile 5 sâ' hurma yolladığı hadisin başka tarîklerinde zikredilmektedir.

⁴ Hadislerde amcazâdesi olarak işlenmesinin sebebi, aynı kabileye mensup olmalarındandır. Akrabalık nisbetince amcaoğlu konumunda değildir. Bkz. Nevevî, 1972, 8: 80.

süresi dolunca kendisine haber etmesini emreder. Zira Hz. Peygamber onu kendisi evlendirecektir (Müslim, “Talâk”, 36-51).

Fâtıma bt. Kays iddetini bitirince kendisiyle evlenmek isteyen Muâviye b. Ebî Süfyân (ö. 60/680) ve Ebû Cehm Âmir b. Huzeyfe'nin (ö. 70/690) talepleri hakkında Hz. Peygamber'e bilgi verir. Rasûl-i Ekrem, Muâviye'nin yoksul olduğunu; Ebû Cehm'in ise sırtından sopasını eksik etmediğini yani kadınlara sert davrandığını söyleyerek, Usâme b. Zeyd (ö. 614-674) ile evlenmesini tavsiye eder. Bazı rivâyetlerde ise Usâme b. Zeyd'in de istemeye geldiği Hz. Peygamber'in üçünden Usâme'yi önerdiği bildirilmektedir (Müslim, “Talâk”, 47; İbn Mace, “Nikah”, 10). Nitekim Fâtıma bt. Kays, çevresi uygun görmese de Hz. Peygamber'in sözüne uyup Usâme b. Zeyd ile evlendiğini ve bununla gurur duyduğunu bildirmektedir (Müslim, “Talâk”, 47; İbn Mace, “Nikah”, 10).

2.3. İbadet Hayatı ve Faaliyetleri

Fâtıma bt. Kays, keskin zekâsı, isabetli görüşleri, güzelliği ve asaletiyle bilinir. Bir rivâyete göre Hz. Ömer'in şehâdetinden sonra İslam şûrâsı onun evinde toplanmıştır (Zirikli, 2002, 5: 131-132). Devletin geleceği kendi evinde konuşulmuş bir sahâbi olması, kendisine duyulan güveni ortaya koymaktadır.

Hz. Peygamber'e gönülden bağlı olan Fâtıma, onun evlilikle ilgili verdiği tavsiyesine uygun davranmıştır (Buhârî, “Talâk”, 6; Müslim, “Talâk”, 36). Peygamberin hastalığı ağırlaştığı zaman, sefere gidecek olan kocası Usâme'ye gitmekte acele etmemesi, Hz. Peygamber'in durumunun netleşmesinden sonra sefere çıkması konusunda nasihatte bulunmuştur. Kumandan eşi Usâme de eşinin nasihatine kulak vermiş ve buna uygun davranmıştır (İbn Sa'd, 1957, 4: 67).

3. FÂTİMA BİNTİ KAYS'IN RİVÂYETLERİ

Fâtıma bt. Kays, Hz. Peygamber'den 34 rivâyet nakletmiştir. Kendisinden hadis nakledenler arasında Şa'bî (ö. 104/722), Ebû Seleme b. Abdîrahmân (ö. 94/712-713), Ebû Bekr b. Abdîrahman b. el-Hâris b. Hişâm (ö. 94/713), Kâsım b. Muhammed b. Ebî Bekr (ö. 107/725), Said b. Müseyyeb (ö. 94/713), Urve b. Zübeyr (ö. 94/713) ve Süleyman b. Zübeyr (ö. ?) gibi muhaddisler bulunmaktadır. Hz. Âişe (ö. 58/678) ile Ümmü Seleme (ö. 62/681) de ondan hadis nakletmişlerdir. Nafaka konusunda Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği hadîse, Hz. Ömer (ö. 23/644), Hz. Âişe ve Usâme b. Zeyd gibi sahâbenin büyükleri karşı çıkmış (Müslim, “Talâk”, 52, 54), hatta Hz. Ömer “Doğru söyleyip söylemediği bilinmeyen bir kadının rivâyetine bakarak Allah'ın Kitabını

ve Peygamberin sünnetini terk edemem.” diyerek Fâtıma’nın bu konuda yanıldığını belirtmiştir (Müslim, “Talâk”, 46).

Fâtıma bt. Kays’ın rivâyetlerindeki muhtevaya baktığımızda bunları üç grupta toplamak mümkündür. Birincisi, kendi başından geçen boşanma ve arkasından gelen diğer evliliği münasebetiyle gelişen boşanma ve evlilikle ilgili bilgiler içeren hâdisedir. İkincisi, Hz. Peygamber’in Temîm ed-Dârî’nin verdiği bir haber üzerine tasdik niteliğinde ashâbına anlattığı Cessâse hâdisesi, üçüncüsü ise zekât ile ilgili meseledir. Fâtıma bt. Kays’ın rivâyetlerinden bu makâlede “nafaka ve süknâ” hadisini inceleyip bu konudaki görüşleri aktaracağız. Mezheplerin rivâyet bağlamında vardıkları sonuçlar üzerinden bir mukayese yaparak, maslahat ve uygulanabilirlik açısından bir sonuca varmaya çalışacağız.

3.1. Bâin Talâkla Boşanana Nafaka ve Süknâ Yoktur Hadisi

Ebû Seleme b. Abdirrahman’ın, Fâtıma bt. Kays’tan rivâyet ettiğine göre; “Ebû Amr b. Hafs eşinin yanında olmadığı halde bâin talâkla Fâtıma bt. Kays’ı boşadı. Vekiliyle nafaka olarak buğday yolladı. Fâtıma bu duruma sinirlenip kızınca, vekili senin bizim üzerimizde bir hakkın yoktur dedi. Fâtıma, Hz. Peygamber’e geldi ve durumu arzetti. Hz. Peygamber; “Senin onda nafaka hakkın yoktur” dedi. İlk önce Ümmü Şerîk’in evinde iddet beklemesini emretti. Daha sonra şöyle buyurdu “Bu kadın ashâbımın kendisini çokça ziyaret ettiği birisidir. Sen, İbn Ümmi Mektûm’un evinde iddetini bekle. Çünkü İbn Ümmi Mektûm, âma bir olduğunda onun yanında iken elbiseni giyersin (rahat edersin). İddetin bittiğinde bana haber ver.” Buyurdu. Fâtıma dedi ki “ İddetim bitince Muâviye b. Ebî Süfyân ve Ebû Cehm’in beni istemeye geldiklerini Hz. Peygamber’e bildirdim.” Hz. Peygamber “Ebu Cehm, omzundan sopasını indirmez. Muâviye ise yoksuldu, malı yoktur. Sen Usâme b. Zeyd’le nikâhlan” buyurdu. Ben hoş karşılamayınca tekrardan Hz. Peygamber “Usâme ile nikâhlan” dedi. Bunun üzerine Usâme ile nikâhlandım. Allah Teâlâ bu evliliğimi bana hayırlı kıldı ve bu evliliğimle gurur duydum.” (Müslim, “Talâk”, 36).

3.2. Hadisin Tarîkleri

Rivâyet, meselenin hem kahramanı hem de râvîsi Fâtıma bt. Kays’tan gelmektedir. Başka sahâbi râvileri de Fâtıma ile ilgili gelişen olayı anlatmaktadırlar. Nitekim benzer bir olay olduğunda da Fâtıma’dan gelen rivâyet bildirilmiş ve üzerinde bazı tartışmalar yapılmıştır. Müslim’de (ö. 261/875) geçen rivâyetleri Nevevî (ö. 676/1277), “Üç

talâkla boşanana nafaka ve süknâ yoktur” babı başlığı altında toplamıştır (Müslim, “Talâk”, 36-54).

Hadis, tabiûn neslinde şöhret bulmuş, pek çok râvî tarafından nakledilmiştir. Fâtıma-Ebû Seleme tarîkiyle, Beyhakî (ö. 458/1066) (Beyhakî, 1925, 7: 472), Ebû Avâne (ö. 316/929) (Ebû Avâne, 1998, 3: 179) ; Fâtıma- Şa’bî tarîkiyle Taberânî (ö. 360/971) (Taberânî, 1995, 2: 167), Abdurrezzâk (ö. 211/826-827) (Abdurrezzâk, 1982, 7: 24) ve Tahâvî (ö. 321/933) (Tahâvî, 1979, 3: 68); Fâtıma- Abdurrahman b. Sevbân tarîkiyle yine Taberânî *el-Mu’cemu’l-Kebîr*’inde tahrîc etmişlerdir (Taberânî, 1983, 24: 368). Nitekim benzer lafızlarla kaynaklarda birçok tarîki nakledilmiştir.

Hadisin *Sahih-i Müslim* ve diğer kaynaklarda, güvenilir râvîler tarafından sahih isnâdlarla nakledilmiş olması, sened yönüyle eleştirilecek bir durumun olmadığını ortaya koymaktadır.

Hadisi inceleyebilmek ve üzerinde isabetli bir sonuca varabilmek için hadisin senedinden sonra metnin de incelenmesi gerekmektedir. Burada ifrat ve tefrite kaçmadan insafli bir sonuca varabilmek için, hadisin ilk önce Kur’ân-ı Kerîm’e, sonrasında diğer hadislerle ve selevin uygulamalarına bakarak ele alınması uygun görülmektedir.⁵

3.2.1. Hadisin Kur’ân-ı Kerîm’e Arzı

Fâtıma bt. Kays’tan rivâyet edilen hadise bakıldığında hadisin bazı Kur’ân âyetlerine zâhiren muhâlif olduğu görünmektedir. Âyetlerden anlaşıldığına göre kadının barınma hakkının olduğu konusunda âlimler arasında hiçbir ihtilaf yoktur. Çünkü Kur’ân bunu açık dille emretmiştir.

“لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ”

“Onları evlerinden çıkartmayınız.” (Talâk, 65/1)

Bir başka âyette de;

“أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجُوهِكُمْ”

“Onları gücünüz ölçüsünde oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtunuz.” (Talâk, 65/7) buyrulmuştur.

⁵ Rivâyetlerin kaynağına âdiyetinin belirlenmesinde Kur’ân’a arz yöntemi konusunda ekoller ve disiplinler arasında tam bir ittifak yoktur. Ancak Hanefî fakîhler bu prensibi benimsemiş, kullanmıştır. Haberlerin bazı asıllara arz edilmesi yöntemini sistemleştirerek prensip haline getirenlerin Hanefîler olduğu ifade edilmektedir. Geniş bilgi için bkz. Tunahan, Erdoğan, (2021), *İmam Mâturîdî’nin Düşüncesinde Hadis* [Yayınlanmamış Doktora Tezi] Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: 111-112.

Sahâbenin büyüklerinden Ömer b. Hattâb, Âişe ve Fâtıma bt. Kays'ın eşi Usâme b. Zeyd (r.ah), Fâtıma'dan gelen rivâyeti duydukları zaman verdikleri sert tepkileri haberin Kur'ân'a muhalefeti bağlamında anlamak gerekir.

Tahâvî'nin (ö. 321/933) kaydettiğine göre, Usâme b. Zeyd, Fâtıma'dan bu hadisi işitince elinde ne varsa hepsini ona attığı rivâyet edilir (Tahâvî, 1979, 3: 64).

Hiz. Âişe'nin; "Bu kadın, bu hadisi rivâyet etmekle âlemi bozdu" (Serahsî, 1989, 5: 202) dediği nakil olunmuştur.

Rivâyetin, Kur'ân öğretisine muhâlif olduğu konusunda en sarfih ve açıklayıcı sözler Hiz. Ömer'e aittir. Hiz. Ömer "Doğru mu söylüyor yoksa yanlış mı, iyi mi hatırlıyor yoksa unuttu mu, ne yaptığını bilemediğimiz bir kadının sözüyle Allah'ın kitabını, Peygamberimizin sünnetini terk edemeyiz (Müslim, "Talâk", 46; İbn Hibbân, 1984, 24: 378) demiştir. Yukarıdaki âyetlerin zâhirî manalarına ve sahâbenin bu rivâyete karşı tutumları incelendiğinde, hadisin Kur'ân âyetleriyle çeliştiğini ifade etmek yerinde olacaktır. Şimdi de ikinci ana kaynağımız olan hadislerle münâsebetine bakalım.

3.2.2. Hadisin Sünnete Arzı

Fâtıma bt. Kays'tan rivâyet edilen hadisin Müslim rivâyetinde "ليس لك عليه نفقة" "Senin onda nafaka hakkın yoktur." sözlerinden üç talâkla boşanan kadının nafaka hakkı olmadığı anlaşılmıştır.

Süknâ hakkının olmadığı ise boşanma sonrasında Hiz. Peygamber'in iddet bekleyeceği ev olarak boşayan kocasının veya kocasının ailesinin evini değil, ilk önce Ümmü Şerîk'in evini daha sonra rahat edemeyeceğini düşünerek Abdullah İbn Mektûm'un evini tahsis etmesinden anlaşılmaktadır.

Bazı rivâyetlerde ise Fâtıma bt. Kays'ın dilinden "Peygamber bana süknâ ve nafaka hakkı vermedi." şeklinde zikredilmektedir (Müslim, "Talâk", 42). Bundan da anlaşıldığı üzere, Fâtıma bt. Kays'ın Hiz. Peygamber'in sözlerinden çıkardığı sonuç bu şekildedir.

Hiz. Ömer'in Fâtıma'nın rivâyetini işitip kabul etmediği zaman zikrettiği rivâyet şöyledir;

«لِلْمُطَلَّاقَةِ الثَّلَاثِ النَّفَقَةُ وَالسُّكْنَى، مَا دَامَتْ فِي الْعِدَّةِ»

"Üç talâkla boşanmış bir kadının iddeti devam ettiği sürece nafaka ve barınma hakkı vardır." (Abdurrezzâk, 1982, 7: 27; Tahâvî, 1979, 3: 67, Zeylaî, 1917, 3: 273)

Hadisi Hz. Ömer dışında Hz. Âişe, Câbir (ö. 78/697), Zeyd b. Sâbit (ö. 45/665) ve Usâme b. Zeyd de (r.ah) rivâyet etmişlerdir (Zeylaî, 1917, 3: 273-275).

Hz. Ömer'in rivâyetini Müslim, Ebû İshâk tarîkiyle nakletmiştir. Tirmîzî (ö. 279/892) aynı rivâyeti "Hz. Ömer ona nafaka ve barınma hakkı verdi" ziyadesiyle tahrîc etmiştir ve rivâyeti hasen-sahih olarak vasıflamıştır (Tirmîzî, "Talâk", 5).

Hz. Âişe'nin konuyla ilgili rivâyetini ise Müslim, Abdurrahman b. Kâsım- Babası- Âişe tarîkiyle tahrîc etmiş "Fâtıma'nın bu meseleyi zikretmesinde hayır yoktur" şeklinde nakletmiştir. *Sahih-i Buhârî*'de (ö. 256/870) ise "Fâtıma'ya ne oluyor ki? Bu konuda Allah'a sığınsın." (Buhârî, "Talâk", 41; Müslim, "Talâk", 54) şeklinde nakledilmiştir.

Hz. Câbir'den nakledilen hadisi Dârekutnî (ö. 385/995) *Sünen*'inde tahrîc etmiştir. Zeylaî (ö. 762/1360) Dârekutnî'nin rivâyetindeki râvîlerden, İbn Zübeyr ve Harb b. Âliye'nin hadisleriyle ihticâc edilemeyeceğini bildirmiştir (Dârekutnî, 1966, 4: 21).

Usâme b. Zeyd ve Zeyd b. Sâbit'ten (r. ah) gelen rivâyetleri yine *Nasbu'r-Râye* sahibi Zeylaî, ayrıca ele almış ve rivâyetleri garîb olarak değerlendirmiştir (Zeylaî, 1917, 3: 273).

Ayrıca Hz. Âişe süknâ meselesinde Fâtıma'nın ıssız bir yerde yaşadığını bu sebeple Peygamberin ona ruhsat verdiğini ifade etmiştir (Buhârî, "Talâk", 41).

Netice olarak Fâtıma bt. Kays'tan rivâyet edilen hadise muhâlif olan hadisler kaynaklarda zikredilmektedir. Özellikle *Sahih-i Müslim* özelinde konuya yaklaşacak olursak, Müslim'in birbirine zıt görünen iki hadisi de kitabında naklettiği görülmektedir. Netice olarak Müslim'in de Hz. Ömer ve Hz. Âişe'nin rivâyetlerini, Fâtıma bt. Kays'ın rivâyetinden sonra zikretmesi iki hadisinde sened olarak kendi sıhhat şartlarına uygun olduğunu göstermektedir.

3.2.3. Fakîhlerin Meseleye Bakışı

Hadis usûlü, Hz. Peygamber'den gelen rivâyetleri isnâd sistemi üzerine kurulu bir sistemde incelemeye tâbî tutarak sıhhatini ve zayıflığını belirlerken, fıkıh usûlü adı verilen fakîhlerin sistemi ise bir bilginin Hz. Peygamber ile ilişkisi kurulurken, hükmün Hz. Peygamber'in öğretisindeki konumunu dikkate alır. Yani fıkıh usulünde rivâyetlere hüküm açısından yaklaşılmaktadır. Bir bakıma ehl-i hadîsin bıraktığı yerden başlayarak, ehl-i hadîsin değerlendirmesini ilk veri olarak kullanır. Bu değerlendirmeyi tartışır ve hadisin daha güçlü

delillerle çelişip çelişmediğini inceler. Ehl-i hadîsin sıhhatine hüküm verdiği bir rivâyetin kabul edilebilirliği fıkıh usûlünde sorgulanmaktadır. Bu sebeple fakîhlerin meseleye bakış açısı konuya açıklık getirmesi açısından önemlidir.

3.2.3.1. Hanefîlerin Konuya Bakış Açısı

İmâm Ebû Hanîfe (ö. 150/767), haber-i vâhidle amel etmek için, onda birtakım şartların bulunmasını şart koşturmuştur. Haber-i vâhid ile amel edebilmek için dördü râvîde, dördü de rivâyette olmak üzere toplam sekiz şartı sağlaması gerektiği Hanefî usûl eserlerinde nakledilmiştir. Rivâyette bulunması gereken dört şart şunlardır:

1. Haberin, Kitâb'a aykırı olmaması.
2. Haberin ma'rûf sünnete aykırı olmaması.
3. Umûmu'l-belvâ niteliğindeki bir konunun, haber-i vâhid yoluyla nakledilmemesi.
4. İhtiyaç duyulduğu anda, sahabenin, haberi, delil olarak kullanmayı terk etmemiş olması (Buhârî, Abdülazîz, 2019, III: 12-13).

Ayrıca bu şartların arasında, sahâbe ve tâbiûnun, o haber hakkında tenkitlerinin ve ta'nlarının olmaması da bulunmaktadır (Koçkuzu, 1988: 175).

Hanefî usulcüsü Serahsî'nin (ö. 483/1090), Hanefîlerin bu konuda ki hükmünü "Üç talâkla veya bir talâkla boşanan bir kadının iddet beklediği sürece, barınma ve nafaka hakkı vardır." şeklinde zikretmiştir. Konunun içerisinde Fâtıma bt. Kays rivâyetini de ele alan Serahsî, Şâfiîlerin bu hadise tuttuğunu ancak bu hadisin doğruluğunda bazı sözler söylendiğini zikretmiştir.⁶ Arkasından sahâbeden Fâtıma bt. Kays'a yapılan tenkitleri serdetmiştir. Âyetlerle istidlâl ederek bu meselede Hz. Ömer'in Peygamberden duyup verdiği hükmü asıl kabul etmiştir. Arkasından Fâtıma'nın hadisinin iki türlü yorumunun mümkün olduğunu söylemiştir:

"1- Kocasını Yemen'e gitmek için yola çıkmıştı. Kardeşini yerine vekil tayin ederek ondan arpa ekmeği ile Fâtıma'nın nafakasını sağlamasını istemiş, Fâtıma da bunu kabul etmemiştir. Yani onun aleyhinde başka bir hüküm verilmesi için kocası orada yoktu.

⁶ Bu sözlerden maksat, sahâbeden olanların bu sözü doğru bulmamaları veya ruhsat olduğunu ifade etmeleridir.

2- Rivâyet edildiğine göre Fâtıma, dili ağır bir kadındı. Kocasının akrabalarını rencide ederdi. Dayanamayıp onu evden çıkarttılar. Hz. Peygamber de Abdullah b. Ümmi Mektûm'un evinde iddet beklemesini emretti. Fâtıma da Rasulullah'ın kendisine nafaka ve oturma hakkı vermediğini zannetti." (Serahsî, 1986, 5: 202)

Yukarıdaki yorumlara bakıldığı zaman, Hanefî mezhebinin bu konudaki görüşü, hadisin âyete muhalif olması durumunda hadisin hükmüyle amel edilemeyeceğidir. Ancak hadisi doğrudan reddetmek yerine bu konuda yanılmış olabilme ihtimalini göz önünde bulundurmaktadırlar. Bu iki yorum dışında ayrıca Fâtıma bt. Kays'ın kendisine has sayılabilecek durumu genel bir hüküm zannettiği yorumu yapılmaktadır. Nitekim Serahsî'nin devamında özetle söylediği şu sözler bu durumun bazı özel şartlarda gerçekleşebileceğini izah kabilindedir. "Nafaka kadının hakkıdır, isterse bundan vazgeçebilir." Rivâyete bakıldığında Fâtıma'nın kendisine verilen nafakayı az bulması sebebiyle reddettiği anlaşılmaktadır. Hanefîler, barınma hakkının ise İslâm'ın hakkı olduğunu bildirmektedir (Serahsî, 1986, 5: 204). Barınma hakkının varlığı âyetin zâhirinden anlaşıldığı görüşünü savunurlar.

3.2.3.2. Cumhuriyet Konuya Bakış Açısı

İmam Şâfiî'ye (ö. 204/820) göre bâin talâkla boşanan kadının iskân hakkı vardır ancak gebe değilse nafaka hakkı yoktur (Takiyuddîn, 1994: 430; Serahsî, 1986, 5: 201).

Boşanan kadın gebe ise onun nafaka hakkı âyet ile sâbittir. Âyeti Kerime'de:

“وَإِنْ كُنَّ أَوْلَاتٍ حَمْلًا فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّىٰ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ”

“Eğer gebe iseler doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin,” (et-Talâk 65/6)

İmam Şâfiî'nin bu konudaki usûlü şöyledir: Bir hükmün koşula bağlanması, koşul yerine gelince hükmün sabit olacağını gösterdiği gibi, koşul yerine gelmeyince o hükmün sabit olmayacağını da gösterir. Hanefîlere göre ise, hükmün bir koşula bağlanması, koşul yerine gelmeyince sabit olmayacağını göstermez. Çünkü mefhûm-u nas (mefhûmu muhâlif) delil değildir (Serahsî, 1986, 5: 202).⁷

⁷ Mefhûmu muhâlefetin delil olmadığına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Peşe, Ahmet Muhammet (2011), *İslâm Hukuk Biliminde Lafzın Delâleti ve Mantık-Mefhûm Ayrımına İlişkin Tartışmalar* [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi] Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: 69-71.

Özetle İmâm Şâfiî'nin bakış açısı; Talâk suresinin âyetlerinden süknâ hakkı olduğu anlaşılmıştır. Nafaka hakkının ise hamile olması şartıyla olacağını savunmuştur. Hamile olmaması durumunda ise Fâtıma hadisiyle delil getirmiş ve nafaka hakkının olmadığını belirtmiştir.

İmam Mâlik'in (ö. 179/795) bu konudaki görüşü İmâm Şâfiî'nin görüşüyle aynıdır. Süknâ hakkına bütün kadınların sahip olduğunu bildirmiştir. Nafaka hakkının ise bâin talâkla boşanan hâmile kadın veya ric'î talâkla boşanan kadına verilmesi gerektiğini söylemiştir. Bâin talâkla boşanıp hamile olmayan kadınların hükmünü, Fâtıma hadisiyle delillendirmiştir (Sahnûn, 1994, 2: 48).

Hanbelîler de Şâfiî ve Mâlikilerle aynı görüştedirler (Haccâvî, 1982, 4: 139). Buna delil olarak Âyet-i Kerîme'de “ Onları evlerinden çıkarmayın. Onlarda çıkmasınlar...” (et-Talâk 65/6) ifadesinden sonra “Bilemezsiniz belki de güzel iş peyda eder” (et-Talâk 65/6) buyrulmasını delil getirmektedirler. Zira âyette dönüş imkânından söz edilmektedir. Dönüş de ancak ric'î talâkla mümkündür. İş böyle olunca bâin talâk iddetinde kadına nafaka hakkı yoktur (İbn Kudâme, 1984, 7: 584).

Kûfe kadısı olan, İbn Ebî Leylâ'ya (ö. 148/765) göre, kesin olarak boşananın iddet süresinde nafaka hakkı yoktur (Serahsî, 1986, 5: 204).

İbn Hazm (ö. 456/1064), *el-İhkâm*'da bu meseleyi nâsîh ve mensûh açısından incelemiştir. Mâlikîlerin bu konuda Fâtıma hadisinin yarısını alıp diğer yarısını almadıklarını, iş böyle olunca Hz. Ömer'den gelen hadisin de yarısını alıp yarısını almamış bulduklarını ifade eder (İbn Hazm, 1983, 2: 157).

Netice olarak âyetler ve hadisler ışığında Hanefiler dışında genel kanaât; kadının bâin talâkla boşanması durumunda barınma hakkının olması, ancak hamile olması dışında nafaka hakkının olmamasıdır.

4. SONUÇ

Zikrettiğimiz rivâyetlerde gördüğümüz kadarıyla, Hz. Ömer, Âişe ve Usâme b. Zeyd'in (r.ah) bu rivâyete karşı çıkmış olmaları, bu uygulamanın âyetten ve Hz. Peygamber'den öğrendiklerine aykırı olmasındandır. Asıl olan kadının nafaka ve süknâ hakkının olmasıdır. O zaman Fâtıma bt. Kays bu konuda yalan mı söylemiştir? Aslında bunun cevabı yine rivâyetlerde gizlidir. Fâtıma'nın kocası Ebû Amr b. Hafs b. Muğîra, vekiliyle beraber nafaka olarak beş sâ' buğday ile beş sâ' hurma yolladığı nakledilmiştir. Ancak Fâtıma bt. Kays bunu eksik bulmuş ve kendi dileğiyle reddetmiştir.

Süknâ meselesinde ise Buhârî’de Hz. Âişe’nin konuya getirmiş olduğu izah açıklayıcıdır. Fâtıma’nın kocasının evi uzakta ve ıssız bir yerdedir. İş böyle olunca iddet bekleyen bir kadın için burada durması tehlikelidir. Hz. Peygamber bu durumları göz önünde bulundurarak, Fâtıma’nın nafaka hakkı olmadığını (çünkü kendisi verilen nafakayı reddetmiştir) ve akrabası olan Abdullah İbn Ümmi Mektûm’un evinde iddet beklemesini emretmiştir. Bu izahımızdan sonra şu akla gelir. Abdullah İbn Mektûm evinin uzaklığından dolayı Hz. Peygamber’den cemaate gelmemek için izin istememiş miydi? Öyleyse onun evi de uzaktır. Bunun cevabı da Hz. Peygamber’in izin vermemesinden anlaşılmaktadır. Abdullah İbn Mektûm’un evi ezanı duyabileceği uzaklıktadır. Hz. Peygamber’den evinin uzaklığı sebebiyle cemaate gelmemek için izin istemiş ancak Hz. Peygamber ezan sesinin duyulduğu bir mesafede olması sebebiyle ona izin vermemiştir. Evinin Mescidi Nebevî’ye yakın olduğu buradan anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, Fâtıma’nın durumunu göz önüne alarak ona özel bir ruhsat vermiştir.

Hanefilere göre, âmm olan âyetin delaleti kat’î olduğu için, zan ifâde eden âhâd haberle tahsis edilemez. Öte yandan ashâbın önde gelenlerinin bu habere karşı çıkmaları; Fâtıma’nın haberiyle amel edilemeyeceği anlamına gelmektedir.

Diğer mezheplerin görüşlerinde ise İbn Hazm’ın eleştirisi haklı görünmektedir. Bâin talâkla boşanan kadına, süknâ hakkı verip nafaka hakkı verilmediği zaman, Hz. Ömer’in hadisinin “süknâ hakkı vardır” kısmını, Fâtıma’nın ise “nafaka hakkı yoktur” kısmını almış olacaktırlar.

Bizce kadına süknâ hakkı verilirse nafaka hakkının da verilmesi zorunlu olarak ortaya çıkar. Kadının evinden dışarı çıkmamasının neticesi olarak ortaya çıkma ihtimali bulunan zorluklar nedeniyle onun ihtiyaçlarının karşılanması zaruret olarak karşımızda durmaktadır. Aksi takdirde iddet bekleyen kadının çok zor şartlarla karşılaşması muhtemeldir.

KAYNAKÇA

Kur’ân-ı Kerîm, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Abdurrezzâk, Ebû Bekr, *Musannef*, I-XI, Thk. Habiburrahman el-A’zamî, el-Mektebü’l-İslâmî, Beyrut, 1982.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *Müsned*, I-L, thk. Şuayb Arnavut, II. Baskı, Müessesetür’r-Risâle, Beyrut, 1999.

Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü*, 18. Baskı, İstanbul, 2015.

- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-X, I. Baskı, Dâiretü'l-Maârif, Haydarabad, 1925.
- Buhârî, Abdülazîz b. Ahmed, *Keşfu'l-Esrâr an Usûli'l-Fahri'l-İslâm el-Pezdevî*, thk. Abdullah Mahmud Muhammed Ömer, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2009.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Mahmud Muhammed Nassâr, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2017.
- Casim Avcı, "Kureyş (Benî Kureyş)" DİA, XXVI, 442-444.
- Dârekutnî, Ali b. Ömer, *Sünen*, I-IV, thk. Seyyid Abdullah Haşim, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1966.
- Ebû Avâne, Yakub b. İshak el-İsfirâinî, *Müsned*, I-V, Thk. Eymen b. Arif ed-Dimeşkî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1998.
- el-Haccâvî, Ebû'n-Necâ Şerefuddin, *el-İknâ' fî Fıkh'il-İmâm Ahmed b. Hanbel*, I-IV, Thk. Abdullatif Muhammed es-Subkî, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1982.
- Hakki Dursun Yildiz, "Dahhâk b. Kays" DİA, VIII, 409-410.
- Ibn Asâkîr, Ebû'l-Kâsım Ali b. Hüseyn, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, I-LXXX, thk. Amr b. Ğurâme el-Âmrî, Beyrut, 1995.
- Ibn Hayyât, Ebû Ömer, *et-Tabakât*, Thk. Ekrem Ziya el-Umeri , I. Baskı, Dâru Tayyibe, Riyad, 1982.
- Ibn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, I-VIII, Dâru'l-Hadis, Kahire, 1983.
- Ibn Hibbân, Muhammed bin Hibbân bin Ahmed Ebû Hâtım et-Temîmî, *Sahih*, I-XVIII, thk. Şuayb Arnavut, II. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1984.
- Ibn Kudâme, Ebû Muhammed, *el-Muğnî*, I-X, I. Baskı, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1984.
- Ibn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünen*, thk. Ahmed Şemseddin, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2015.
- Ibn Sa'd, Ebû Abdillâh el-Basrî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Dâru Sâdir, Beyrut, 1957.
- Koçkuzu, Ali Osman, *Rivâyet İlimlerinde Haber-i Vâhidlerin İtikat ve Teşri Yönlerinden Değeri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1988.

- Nevevî, Ebû Zekeriyya, *Şerhu'n-Nevevî alâ Sahîhi Müslim*, II. Baskı, I-XVIII, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1972.
- Nevevî, *Tehzibu'l-Esmâ' ve'l-Luğât*, I-III, thk. Mustafa Abdulkadir Ata, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- Peşe, Ahmet Muhammet, İslâm Hukuk Biliminde Lafzın Delâleti ve Mantûk-Mefhûm Ayrımına İlişkin Tartışmalar, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011
- Sahnûn, Ebû Said, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, I-IV, Thk. Zekeriyya Umeyrât, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1994.
- Selman Başaran, "Fâtıma binti Kays" DİA, XII, 227.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme, *el-Mebsût*, I-XXXI, Dâru'l-Marife, Beyrut, 1986.
- Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman, *Lubbu'l-Lubab fî Tahrîri'l-Ensâb*, Mektebetü'l-Müsenna, Bağdat, ts.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *Mu'cemu'l-Evsat*, I-X, thk. Ebû Muaz- Ebû'l-Fadl, Dâru'l-Harameyn, Mısır, 1995.
- Taberânî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, I-XXV, Thk. Hamdi b. Abdilmecid, Mektebetü, İbn Teymiyye, Kahire, 1983.
- Tahâvî, Ahmed b. Muhammed, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, I-IV, Thk. Muhammed Zühri en-Neccâr, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1399/ 1979.
- Takiyuddîn, Ebû Bekr, *Kifâyetü'l-Ahyâr fî Halli Ğâyeti'l-İhtisâr*, Thk. Ali Abdülhamid Baltacı-Mehmed Vehbi Süleyman, Dâru'l-Hayr, Dımeşk, 1994.
- Tunahan, Erdoğan, Imam Mâturîdî'nin Düşüncesinde Hadis, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.
- Zeylâî, Ebû Muhammed Abdullah, *Nasbu'r-Râye li Ehâdîsi'l-Hidâye*, I-IV, thk. Muhammed Avvame, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1917.
- Ziriklî, Hayruddîn, *el-A'lâm*, I-VII, 15. Baskı, Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, Beyrut, 2002.